

og lokalhistorikeren må derfor fortsat dykke ned i det oprindelige materiale, men via »Landbostatistik« kan dette nu gøres hurtigere og sikrere.

Bogen rummer en omfattende litteraturliste over periodens litteratur, herunder en række publicerede undersøgelser i samtidige tidsskrifter, som man ikke uden videre løber ind i eller måske ville overse, samt en række studentspecialer. Et par stykker af disse er dog siden udkommet i artikel- eller bogform uden at det er anført i litteraturlisten. Det gælder bl.a. Eva Aukens og Søren Ehlers arbejder, begge fra 1983.

I forordet til »Landbostatistik« hedder det, at bogen er et første skridt på vejen til en statistisk kortlægning af landbosamfundets økonomiske og sociale forhold i de forrige århundreder. Man må håbe at erfaringerne med det foreliggende arbejde ikke har virket mere afskrækkende end at forfatteren, eventuelt i samarbejde med andre, tør gå i gang med den ulige vanskeligere opgave: at tilvejebringe et pålideligt statistisk grundlag for det syttende og attende århundredes bondeøkonomi i Danmark!

Torben Hansgaard

ANNA JORUM AVDEM OG KARI MELBY: Oppe først og sist i seng. Husarbeid i Norge fra 1850 til i dag. Oslo, Universitetsforlaget, 1985. 190 s. Ill. 195 n.kr.

»Oppe først og sist i seng« handler om det husarbejde, som frem for alt de gifte husmødre har udført på landet og i byerne i mere end hundrede år, men også om tjenestepiger og i mindre grad om det arbejde, som mænd lavede og vel i stigende grad laver i hjemmet!

De to kvindelige historikere, Anna Jorum Avdem og Kari Melby, starter med landbruget ca. 1850 og går derefter over til byerne på samme tidspunkt. De fortsætter med byerne omkring århundredskiftet, med husarbejde på landet i mellemkrigstiden, med byerne i samme periode – for at slutte med et fælles afsnit om efterkrigstidens land og by. Der er tale om en kompetent og fængslende bog, skrevet på baggrund af brede fremstillinger, erindrings- og interviewmateriale og monografier, ikke mindst universitetsspecialer, hvor der åbenbart er meget mere at hente i Norge end i Danmark. Bogen er spækket med eksempler på, hvordan enkeltindivider (ofte navngivne) levede, og den er skrevet med stor indføling. Forfatterne har virkelig formået at leve sig ind i husmødrenes hverdag, hvadenten det er præstekonen Hanne Wisnes' eller Olea Fiskekones. De skildrer hvordan en kvindedag *kunne se ud*, og de placerer kvinders liv i en generel historisk sammenhæng. Bogen er rigt illustreret. Fotografier, tegninger, og skitser udgør ca. 1/3, hvilket også gør den letfordøjelig og indbydende. Den er skrevet med henblik på det brede publikum, men er samtidig noget af en guldgrube for alle, der beskæftiger sig med kultur – og hverdagshistorie. Et meget flot eksempel på *synliggørelse* af et helt centralt område i kvindehistorien og den fælles historie.

Forfatterne påviser en langsomtgående udvikling fra husarbejde med baggrund i selvforsyning på landet, over delvis selvforsyning med elementer af køb af varer, først i byerne og senere på landet, til husmoderen som forbruger både på landet og i byerne; hovedsynspunktet er, at husarbejdet bevæger sig fra store forskelle på land og i by til mere ensartede forhold generelt. Jeg vil dog mene at forfatterne fokuserer for meget på lighederne i kvindearbejdet i betragtning af de

fundamentale forskelle der eksisterede mellem borgerkvinden og arbejdersken f.eks. i mellemkrigstiden. Der går nødvendigvis nuancer tabt, når man vil behandle alle kvindegrubbers forhold igennem et så langt spand af tid. Indvendingen gælder også titlen, »Oppe først og sist i seng«. Den ville have været dækkende, hvis bogen handlede om tjenestepiger eller husmødre uden tjenestepiger. Kvinder, der havde råd til hushjælp, stod i hvert fald ikke først op. Fru statsråd Collett stod først op kl. 11 om formiddagen!

Hanne Caspersen

PER BOJE OG HENNING NIELSEN: Moderne tider, Odense 1868–1914. Odense bys historie, bd. 7., Odense. Odense Universitetsforlag 1985, 478 s. Ill. 240 kr. incl. moms.

»Etatsrådene by« – sådan kaldtes Odense i slutningen af forrige århundrede. Og noget var der om snakken. Det var i Odense, at Danmarks sidste etatsråd, kreditforeningsdirektør Emil Kiørboe, i 1913 blev udnævnt – ifølge ham selv, fordi »siden den tid har jo socialister og radikale regeret landet«. For det andet var Odense i 1800-årenes anden halvdel i ualmindelig grad domineret og styret af et lille, aristokratisk storborgerskab, som i fornem tilbagetrækkethed i et selvsupplerende socialt fællesliv opretholdt Odense som en bastion for eliteborgerkulturen fra »sjette Frederiks dage« i en tid, hvor så meget nyt og foruroligende, fra grundtvigianere til socialister, var på vej.

Omkring det gamle Albani Torv lå etatsrådene domæner: Industri- og håndværkerforeningen fra 1871, det pragtfulde industripalæ fra 1891, som bla. også husede Musikforeningen af 1866, den ærværdige Odense Klub, Læseforeningen med separatsaloner for mænd og kvinder, Den konservative Klub (motto: »Gud, Konge og Fædreland«), frimurerloger som »Maria til de tre Hjerter« fra 1791 eller »Louise« fra 1876, det pragtfulde venetianske rådhus – en værdig scene for borgerskabets magtudøvelse, »Tyltven«, osv. osv. Fra dette sociale bycentrum fyldt med forgyldte kabinetter og private promenadehaver ved åen gik borgerskabets domæne ud i naturen via Det kongelige privilegerede Skyttelav af 1704 – samt Skovforeningen af 1840, som drev lystskoven Fruens Bøge, hvortil »kvindelige personer i underordnet tjenstlig stilling« samt opvartere, kuske, sypiger, fabrikspiger og glasværksarbejdere indtil 1905 var forment adgang. Det var hertil sejladsen gik under afsyngelse af »Sejle op ad åen«... den sang er jo siden sunket til mere folkelige kredse...

Det kan være gavnligt, når så megen udforskning af 1800-årenes slutning drejer sig om bønder, arbejdere og folkelige bevægelser, at huske, at borgerskab og godsejerstand faktisk holdt magten, i rigsdagen til 1901, i Odense endda længere. – Når jeg har begyndt denne anmeldelse med at prøve at samle et lille billede af »etatsrådene« sfære, er det ikke blot fordi den gamle højborgerlige provinskultur er så sjældent beskrevet, men også fordi bind 7 af Odense bys historie i meget høj grad lader læserne i stikken, når hun/han søger at samle et billede af den byens liv og sjæl, som gemmer sig bag arkivalier og statistikker.

Odense bys historie bd. 7, lægger helt fundamentalt op til spørgsmålet: hvad er byhistorie – og meningen med byhistoriske monografier? Spørgsmålet bliver stillet i relief af en netop udkommet byhistorie, »Køge Bys Historie« (1985, red.